

De første adelige Donationer til Aalborg latinske Skole.

Af *Kjeld Galster.*

1.

19. Marts 1602 skrev Fru Ingeborg Skeel til Voergaard følgende Brev¹⁾ til Jacob Jensen Holm, Superintendenten i Aalborg:

Min gansk venlig Hilsen forsendt med Gud, Vor Herre. Kære Mester Jacob, betakker jeg eder for megen Ære og Gode mig bevist, hvis igen at forskyldte jeg efter Formue altid vil findes ganske godvillig.

Kære Mester Jacob, jeg haver bekommet eders gode Skrivelse, som I skriver for denne Degn, at jeg vil tage hannem i mine Sogen, Voer og Albæk Sogen; dog formerker jeg vel udi eders gode Skrivelse, at I er vel tilfreds, at der bruges Skole Børn dertil, som vi og tilforn haver taldes om. Og efterdi den arme Sæby Skole er saa nær her hos, siuntes mig vel for godt at være, at de arme, dør gaar til Skole, maatte her fremmes med den. Jeg vil aldrig have nogen bosiddende Degn her ved Gaarden mere. . . . Jeg haver og

---

¹⁾ Vendsysselske Aarbøger 1922, S. 330. Retskrivningen her som senere normaliseret.

halfvejes lovet en af mine gammel Tjeneres Søn, afgangne Jacob Tussøns i Liungsø, samme Kald, som gaar til Skole her i Sæby. Om eder kan siunes, kan han være tjenlig dertil.

Min gode Mester Jacob, di Fisk jeg haver lovet eder, skal jeg nu fly eder med det allerførst. Min Fisker er paa Asdal. Jeg venter hannem inden faa Dage, saa skal han strax drage hen og fly eder de flest levende, han kan faa. Og hvis eder er kært, gør jeg altid ganske gerne, og vil hermed have eder Gud allermægtiges befalendes og eders ganske Hus — med mange M gode Natter.

Ex Voergaard, den 19 Martii A^o 1602.

Ingeborg Scheel
e. H.

Hæderlig og Højlærd Mand, Mester Jacob Jensen Holm, Superintendent udi Aalborrig Stigt, min ganske gode Ven venligen tilskrevet.

2.

To Aar senere, da Fru Ingeborg laa farligt syg, lod hun opsætte følgende Gavebrev¹⁾:

Kendes jeg Ingeborg Scheel til Voergaard og gør vitterligt udi denne mit aabne Brev, at som Gud den almægtigste, min allerkæreste himmelske Fader, nu haver mig besøgt med en stor Siugdom og Skrøbelighed, saa jeg ikke kan vide, naar hans guddommelige Majestæt vil mig hjemkalde fra denne elendige Verden til den evige Glæde, Ære og Herlighed, som hans

¹⁾ Denne og de følgende Akter fra Aalborg Bispearkiv. Capsa B. Loc. 10 Fasc. 4 (Viborg).

elskelige, enbaarne Søn, min eneste Frelser og Saliggører, J e s u s C h r i s t u s, mig haver forhvervet formedelst sit dyrebaare Blod: da haver jeg nu, den Stund jeg er ved min fuldkommen Fornuft i min Siugdom og med min frie Vilge og velberaa Hue, til G u d s Ære, hans Kirkes Opbyggelse og Forsiun, Guds Limmers Hjelp og Forfremmelse, udlovet, skænket og givet, og nu med dette mit aabne Brev skænker og giver jeg to tusind Daler: det ene tusind Daler til Aalborg Skole, og det andet tusind Daler til de husarme udi Købstænderne over al Vendebo Stigt. Og skal forn^e to tusind Daler blive standendes paa Rente hos mig og mine Arvinger for et hundred Daler til aarlig Rente, og for[skrev]^{ne} Rente Penning, som er et hundred Daler, skal aarlige gives Halvparten, som er et halvt hundred Daler, til Aalborg Skole, og den anden Halvpart, som er et halv hundred Daler, skal gives de husarme og de fattige. Og skal forn^e Rente Penning udgives til gode rede udi S u p e r i n t e n d e n s Huus i forn^e Aalborg og antvortes S u p e r i n t e n d e n t e n, den som nu er eller herefter kommendes vorder, aarlige inden Juledag i det seneste, og han siden med Skolemesteren at udskifte det halv hundred Daler til fattige Personer i Skolen, om hvilke der er god Forhaabning, at de udi Fremtiden kan blive skikkelige til at tjene udi Kirkerne og Skolerne, som de ville forsvare for Gud den almægtigste. Men den anden halv hundred Daler skal uddieles som her efter følge. Først skal han antvorte og tilskikke af forn^e Summa Penning Sogne Præsterne i Aalborg aarligen X Daler; dernæst Sogne Præsten udi Sæby VIII Daler, nok Sogne Præsten udi Skagen VIII, Sogne Præsten udi Tysted i Thy VIII Daler og Sognepræsten i Nykøbing i Maarse VIII Daler. Og skal de Sogne Præster hvert Aar uddele forn^e Pen-

ning troligen og ret til de husarme og fattige i forn^e Købstæder, som de vil antvorde og forsvare for den almægtige Gud.

Dette skal saa holdes ubrødelig steds og hvert Aar herefter evindelig. Sker det og, at mine Arvinger eller ogsaa deres Arvinger lader sig befinde forsømmelige og ikke vil udgive et hundert Daler aarlig til den Tid og Termin, som for^{vit} stander, da skal Kongelig Maje-stæts Lensmand paa Aalborghus med Superintendenten, Sognepræsterne og Skolemesteren i forn^e Aalborg, som nu er og herefter kommendes vorder, have Fuldmagt at indkræve og opbære af dennem forn^e to tusende Daler med deres bagstandendes Rente Penning, og siden skal og maa de udsætte forn^e to tusend Daler paa Rente hos andre ærlige Folk, ædle eller uædle, som vil og kan aarligen udgive forn^e et hundert Daler Rente Penning, og det under visse Forlove eller Pant, at denne min yderste Vilie og Forsæt ubrødelig og fast maa holdes og fuldkommes, som for^{vit} stander, altid og evindelige.

Forbiudendes nogen herudi noget at forandre eller forholde under Guds Vrede og Straf. Til Vitterlighed at alting saa ubrødelig holdes skal, som for^{vit} stander, haver jeg trydt mit Signet her neden paa og med egen Haand underskrevet.

Datum Vorgaard den 13. Oktobris 1604.

Dette bekiender jeg
Ingeborg Scheel
med egen Haand.

4 Dage derefter, 17. Oktober, døde Fru Ingeborg.

Som bekendt har Sagnet omspundet Fru Ingeborg, Voergaards stolte Bygherre, med Rædsler, saa vist en-

hver, der har levet som Barn i Vendsyssel, har gyst ved Fortællingerne. Hvordan hun var i Virkeligheden, er, som saa ofte i lignende Tilfælde, vanskeligt at afgøre. Men saa meget kan i hvert Fald — ud fra Brevet, Testamentet og et Gavebrev til Hospitalet i Sæby, der senere skal omtales — siges med Sikkerhed, at hun har haft Hjerte for de fattige Skolepersoner og Husarme og gerne villet lindre deres Kaar.

3.

Af det først anførte Brev fra 1602 synes det at fremgaa, at der har været en ret nær Forbindelse mellem Fru Ingeborg og Biskop Jacob Jensen Holm: Tonen er fortrolig og snakkende, og Fru Ingeborg er ivrig for, at den lovede Gave kan blive saa velsmagende som muligt.

De har ogsaa drøftet og drøfter Skolens Sager, og Fru Ingeborg deler Bispens Mening, at fattige Skolepersoner kan hjælpes ved, at man bruger dem til Løbedegne. Det, at hun testamenterer de 1000 Daler til Aalborg latinske Skole, skønt »den arme Sæby Skole er saa nær her hos«, peger ogsaa henimod Bispens.

I hvert Fald blev det ham, der maatte forhandle med Fru Ingeborgs Arvinger, Hans Axelsen (Arenfeld) og Søstrene Anne, Dorte og Karen Iversdatter Krabbe¹⁾, og faa Testamentet ført ud i Virkeligheden.

1) Niels Skeel ~ Karen Krabbe	Anna Skeel ~ Axel Axelsen til Palsgaard	
Ingeborg Skeel † 1604	Hans Axelsen (Arenfeld) Margrete	
~ Otto Banner † 1585.	Iver Krabbe	
1)		
Anna, Enke efter Erik Kaas til Baggesvogn.	Dorte ~ Erik Løkke † 1592.	Karen † 1605 ~ Falk Gøje.

I Aalborg Bispearkiv ligger endnu Jacob Holms Concept til et vigtigt Brev, skrevet med en Skrivers Haand og forsynet med hans egenhændige Rettelser:

Concept.

En ganske venlig Hilsen forsendt, med Gud, Vor Herre.

Kære Patroner og gode Venner, salig Fru Ingeborg Skiels Arvinger.

Jeg betakker eder ydmigelig for alt bevist Ære og Gode, hvis igen at forskyldte jeg efter min ringe Formue altid vil findes ganske redebon og godvillige. Og som jeg talede med eder, der I var forsamlet her i Byen til Pindsmarked om de 2000 Daler, som salig Fru Ingeborg Skiel gav til vor Skole og de husarme udi de VI Købstæder her i Stigtet og I da loved at ville give mig endelig Svar derpaa, naar Gud ville, I blev forsamlet udi Viborg vid S. Michels Dag, [saa sender jeg eder nu en Copie af forne Fru Ingeborgs Brev med min Underskrift, af hvilken I noksom kan se og forfare, at den gode Kvinde haver skenket og givet forne 2000 Daler til de fattige, saa Renten der af skulle være udgivet af hinder selv aarligen, om Gud lenger havde givet hinder Livet]. Eder drages og vel til Minde, at I alle samtlige befalede mig at velsigne denne hinders runde Velgerning af Prædikestolen

Rettelse.

saa efterdi jeg ey for nogen Aarsags Skyld nu ikke kunde møde i Viborg og eder mindelig erindre, da haver jeg fremsendt denne min Skrivelse og erinder eder om eders Errinde.

over Begravelsen udi mange Adels Personers Nærværelse og Paahørelse, og at I da loved denne hinders Vilje og Gave til Guds Ære og hans fattige Limmers Forfremmelse at ville efterleve. [Og det er eder noksomt vitterligen, at salig Frue Karen Krabbe saavel som I andre gode velbiurdige Arvinger dette samme da bevilgede og samtykkede. Og paa denne eders gudfrygtige Forlove og Tilskyndelse haver jeg paa de Penninge, som baade denne gode salige Frue og andre haver lovet, skænkt og givet til vor Skole, ladet indligge nogle store Bøger i Skolen, efter Kong: May: Brev, udi hvilke jeg haver ladet nedskrive] og eders Mildhed og Trofasthed, til en evig Ihukommelse.

Jeg lod nogle af eder til Pindsemarked se en aaben beseglede Kong: May: og Rigens Raads Dom udi slig Tilfælde udgangen. Udi hvilken blandt möget andet findes indført, at de Arvinger burde at holde, hvis givet var i et Testamet til Skolen og de fattige.

[Jeg haver og vil ingen Fordel have deraf, men er dog forpligtig dertil at være omsøgelig for de fattige; som Ordinanzen og min Ed mig tilholder. Og derfor vil jeg forlade mig til, at I, som til denne Dag haver været mine gode Venner, ikke vil mig derudi for-

Paa denne eders gudfrygtige Forlove og Tilsagn haver jeg ladet indskrive udi nogle store Bøger, i vor Skole, efter Kong: May: Brev indlagt, baade salig Fru Ingeborg Skeels Rundhed imod Skolen og de fattige

og forhaaber derfor, at hans Mayestæt skal ogsaa anse vor Skole og de fattige, om Sagen for ham bliver indstævnet, efter den Lejlighed, som jeg i denne Sag begiver (?), hvilket

tinke, at jeg taler og fordrer om de fattiges Gav og Bedste, paa hvilken jeg vil og staa, saa vidt mig muligt kan være, og forlader mig derfor til, at Kongl: May: min allernaadigste Herre, og Rigets Raad ikke skal dømme de fattige og Skolen denne Gave fra, efter denne Brev, som salige Fru Ingeborg Skeel haver af eder¹⁾. Vor fattige Skole er saa meget armelig forset, som ingen anden stor Skole i Danmark, og derfor kunde der næppelige gøres en større Synd end at forkorte denne runde Almis. Hieronymus siger, at det er større Synd at forvende og fratage noget, som er givet og lagt til de fattige, end Kirketiuferi, hvilken er altid holdt for en meget stor dødelig Synd. Jeg bekender vel denne at være en stor Velgerinng og Rundhed. Men Gud den almægtigste, som lover, at en kold Vands Drik skal ikke blive ubelønt, som gives en af de mindste, som tror paa hannem²⁾], skal sandelig efter hans Forløve og Tilsagn, belønne og vederlægge eder denne Rundhed, baa- de her i Verden med timelig Velsigelse og paa Dommens Dag med den evige Glæde efter vor Herres Jesu egne Ord hos Matthæum, som tilregnede dig selv al den Rundhed, som hans

endelig vil ske, om den saligFrues Brev og Gave ikke fuldkommes. Jeg forventer paa denne min Skrivelse en god og behagelig Svar.

Gud den almægtigste

¹⁾ Se derom senere (Side 329).

²⁾ Matt. 10,42.

fattige Lemmer er bevist i denne Verden.¹⁾

Befalende eder Gud den almægtige.
Aalborg 21. September 1606.

[*Jacob Jensen Holm*].

Af denne Concept er det let at se, hvorledes Sagen har udviklet sig: endnu ved Fru Ingeborgs Begravelse har Arvingerne i Virkeligheden anerkendt Testamentet. Men Juledag 1605 har Bispen forgæves ventet Rentepengene fra Arvingerne. Ved Pinsemarkedet 1606 i Aalborg har der atter været Forhandlinger. Arvingerne har svaret undvigende og skudt Afgørelsen ud til Mikkelsdag, men Biskoppen har vistnok mærket, hvor det bar hen, og da Mikkelsdag nærmede sig, har han skrevet ovenstaaende Brev. Af Concepten ser man hans varme Hjerter for Skolen og de fattige, de stærke Udtryk har han ganske vist ofte svækket eller udeladt, og Tonen er saadan, at Forlig endnu kunde komme i Stand, men at han til det yderste vilde staa paa Skolens Ret, siges klart og tydeligt.

Paa sin Sarkofag vilde Fru Ingeborg blandt andet have sat:

Naar Udarvingen de tager Gods og Peng
Hukommels om de døde varer da ej leng.

Hun kendte sine Arvinger.

De havde lige haft en bitter Strid indbyrdes. Hans Axelsen var af de andre indstævnet for at have tilholdt sig en Søsterlod efter sin (i 1604) afdøde Søster Margrete. Han havde haft den Dristighed, skønt hun var blevet fradømt Arv efter sine Forældre p. Gr. a.

¹⁾ Matt. 25,40.

letsindigt Levned. Nu, ved Processen, var hun efter sin Død blevet stillet i Gabestok: hun havde ladet sig beligge af en Skrædder, var senere rømt med en Student (som hun derpaa havde levet i Ægteskab med i 20 Aar som Præstekone i Norge). 12. Marts faldt Dommen: Hans Axelsen maatte ikke tage Arv »paa sin Søsters, den Hores, Vegne«.

I Viborg paa Mikkelsdag var de stridende Arvinger imidlertid enige, og snart blev det aabenbart, at Fru Ingeborgs Trussel om Guds Vrede og Straf ikke kunde veje de 2000 Daler op, ikke engang om den nidkære Biskops Tilsagn om Guds Belønning med timelig Velsignelse her og den evige Glæde hisset blev lagt i samme Vægtskaal. De nægtede at lade Fru Ingeborgs sidste Vilje stande for fulde.

4.

Mester Jacob Holm havde selv været Rektor i 7 Aar (Viborg 1574—81) »med stor Berømmelse«, og han har følt, at Skolen og de fattige havde deres naturlige Beskytter i ham, Biskoppen. Han havde saaledes tidligere taget sig af Peblingene og Degnene i Nykøbing og (26. Okt. 1588) klaget til Kongens Kansler, Niels Kaas, over, at Lensmanden paa Dueholm, Henrik Reventlow, forholdt VI fattige Skolebørn den aarlige Hjælp, der var tillagt dem af Klosteret, og Høreren hans II Tønder Byg aarlig.¹⁾

Nu maatte han tage sig af de fattige Skolepersoners Ret i Aalborg mod sine »gode Venner«. Dette Legat paa 1000 Daler betød saa meget. Naar Mester Jacob havde skrevet: »Vor fattige Skole er saa meget armelig forset som ingen anden stor Skole i Dannemark«,

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. III, 728.

var det rigtigt: der fandtes kun 3 smaa Legater fra Aalborg Borgere paa ialt 250 Daler, hvoraf Skolen skulde nyde en Del af Renten, ialt 9 Rd.¹⁾ Nu var der Haab om den første rundelige adelige Gave.

I Begyndelsen kunde Udsigterne synes ret lyse.

24. August 1583 havde Fru Ingeborg »med min kære Husbonde Otto Banners Villie og Samtykke« forpligtet sig og sine Arvinger til aarlig at afgive 1 Td. Smør, ½ Læst Byg, 6 Td. Rug, 1 Skippund Flæsk og 1 Slagtenød, item deres fri Ildebrand af Voergaard Skov til de fattige Folk i Sæby Sygehus »i det Hus jeg selv har ladet bygge«.

Heller ikke dette Gavebrev vilde Arvingerne lade stande for fulde, men omtrent samtidig med, at Mester Jacob har modtaget deres endelige afvisende Svar, har de modtaget en Skrivelse fra Kongen (6. Nov. 1606), hvor de tilholdtes at betale, »efterdi det synes meget ubilligt at abalienere og fravende Hospitaler og Guds Ords Tjenere, hvad der til deres Underhold er tilagt.«²⁾

Da alt Haab var ude om en fredelig Løsning, indsendte Skolens Rektor, den bekendte Mester P o v e l J e n s e n K o l d i n g med Fuldmagt af Mester Jacob i 1608 en Stævning for Kongens Retterting.

Efter en Fremstilling af Sagen hedder det videre:

For^{ne} et Hundrede Daler aarligen skulde udgives og ydes udi Superintendentens Hus i Olborrig inden Jul. Disse Rente Penning haver fornevnet Mester Jacob Jensen Holm paa Skolens og de Fattiges Vegne nogle Gange æsket af den Salige Frues Arvinger, og

1) Siælegift 1609 „en Bog her forordnet paa Aalborg Raadhus, og findes heri indregnet, hvis som er given til fattige Skolebørn og husarme (Aalborg Katedralskoles Arkiv, Viborg.)

2) Urban Hansen: Fru I. paa Voegaard.

haver dog intet bekommet, hvorfor jeg nu paa hans Vegne underdanigst sætter udi Rette for vor aller-naadigste Herre og højvise Rigens Raad, om de gode Arvinger ikke bør at holde for^{ne} Fru Ingeborg Skeels Brev? og enten strax at udligge Hovedstolen med Renter, eller og at en af den salig Frues Arvinger vil beholde for^{ne} 2000 Daler paa Rente og give derfor nøjagtige Forvaring, som det sig bør, og den tilbage-standendes Rente, som er 300 Daler, nu strax maa betales og siden aarlig 100 Daler, til den Tid og Dag, som den salig Frues Fundatz paaliuder. Den salig Frues første Arvinger haver bevilget, samtykt og med Brev og Segl stadfæstet hende at maa afhænde og bortgive fra sig, saa meget som hun af hendes Løsøre selv frivilligen vilde bortgive, bortforlene eller med sine Breve og Segl fraa sig og fraa sine Arvinger afhænde, hvad heller det sker i hendes Velmagt eller paa Sotte Seng, som strax er her med en visse Copie at bevise. Hvorfor jeg og underdanigst herpaa forhaaber en naadigst Sentenz og Dom.

Gud alsommægtigste, hvis Sag det er, skal den naadige Umag rigeligen belønne.

Kongelig Majestæts underdanigste Tjener
(udateret) P o v e l J e n s e n.

Det Brev, der sigtes til heri, som var i Bispens Besiddelse in originali, er følgende (dateret Voergaard d. 28. Maj 1590):

Vi efterskrevne Hans Axelsøn til Palsgaard, paa min egen, Erik Lykke til Eskær, Høvedsmand paa Gulland, Folk Gøje til Skærsø, Høvedsmand paa Borringholm paa vores Hustruers Vegne og Anna Krabbe til Østergaard paa mine egne Vegne, kendes og gøre samt-

lige vitterligt for alle med dette vores aabne Brev, at efterdi vores kære Morbroder Datter og Farsøster Datter, ærlig og velbiurdig Frue, Fru Ingeborg Skeel til Voergaard, salig Otto Banners Efterleverske, af os venligen haver været begærendes, at vi alle og hver ville samtykke og hinder bevilge, saa hun maa være mægtige og maa afhænde og bortgive saa meget af hindes Løsøre, som hinder udi sin levendes Live løster og i sin Velmagt heller paa sin Siugeseng kært er at bortgive, og dette siden efter hindes Død skulde stande for fulde, saa haver vi nu alle samtlige og hver særdeles med vores egne og vores Hustruers fri Villie og Samtykke godvilligen bevilget og samtykket . . . at dette skal være for^{ne} Fru Ingeborg Skiel . . . frit fore . . .

Da nu P e n g e r e g n e d e s f o r L ø s ø r e, kunde Sagen dermed synes oplagt. Men det var den ikke: Fru Ingeborgs Testamente har vel hendes Underskrift, men hendes Segl er ikke paatrykt, og der findes heller ikke, hvad der ogsaa krævedes, got Folks Underskrift til Vitterlighed. Desuden har man sikkert hævdet, at hun — 4 Dage før sin Død — ikke har været klar.

Betæneligheder af denne Art har vel gjort sig gældende, saa Stævningen foreløbig blev henlagt, og Mester Jacob Jensen døde (29. Maj 1609), uden at den var ført frem til Dom.

5.

Omtrent et Aar senere rantes man af et haardt Slag. I 19 Aar havde Fru Ingeborgs Gavebrev til de fattige i Sæby (S. 328) staaet ved Magt, og dog kendtes det nu magtesløst for Kongens Retterting, fordi Ingeborg Skels Ægtefælle, Otto Banner, ikke havde medunder-

skrevet. 23. Marts 1610 dømtes det at »for^{ne} Brev bør ikke at komme Fru I . Skiels Arvinger til Skade«, en Dom, der jo staar i den skarpeste Modsætning til det kgl. Brev af 6. Nov. 1606 til Arvingerne.

6.

3. Januar 1610 var den nye Biskop Mester Christen Hansen (Riber) blevet udnævnt. Trods det knusende Nederlag, som Dommen af 23. Marts var, gjorde han endnu to kraftige Forsøg, som han selv fortæller om paa en af hans Forgænger vidimeret Copi af Testamentet.

Man husker, at Testamentet paalagde Lensmanden paa Aalborghus, hvis Renterne ikke betaltes, at medvirke til, at Kapitalen blev inddrevet hos den uefterrettelige Arving og udsat andensteds.

En Dag tidlig paa Efteraaret 1611 opsøgte Mester Christen Hansen saa Lensmanden Manderup Parsberg, og det kom til følgende Replikskifte:

B i s p e n: Testamentet kræver, at Lensmanden skal tage sig af Sagen.

L e n s m a n d e n: Der foreligger ingen tvingende Grund til, at jeg skulde kommandere med en Affære af denne Art, ej heller kan denne Sag kommandere over Lensmanden.

Altsaa et klart og utvetydigt Afslag.

Kort derefter rejste Bispen over til København og søgte Foretræde for sin øverste Foresatte, Kongens Kansler Christian Friis, og paa Mødet den 26. Oktober 1611 forelagde han ham den omtalte Copi af Fru Ingeborgs Testamente, idet han ogsaa meddelte, at hans Forgænger, velværdige Magister Jacob, havde indstævnet Arvingerne for Kongens Retterting.

Kansleren svarede: Han vidste nok om den Historie. Og han tilføjede, at det undrede ham, at der var Folk, der, endogsaa efter Døden, vilde kommandere med deres Arvinger, sætte dem i en Tvangssituation. Kort sagt, slige Donationer var værdiløse, og hvis nogen vilde bidrage noget til Skolens og de fattiges Gavn, skulde de gøre det mod de levende, medens de selv var i deres fulde Kraft.

Bispen svarede: Hvad saa med Testamentet?

Kansleren svarede: Ja, pas godt paa det. For Testamentet har I, Pengene aldrig.

Dette sagde han fordækt smilende og raadede kraftigt Biskoppen til intet videre at forsøge i denne værdiløse Sag¹).

Altsaa et ligesaa klart og utvetydigt Afslag.

To levende Scener! De to Rigsraader, der vel nok vilde give, og ogsaa var godgørende, men Arvingernes,

¹) Christen Hansens ordrette Beretning: NB. Has literas mecum Hafniam attuli A^o 1611. Et die 26, Oktob in mense, occasione data Mag^m dm. Cancellarium conveni hac de re. Significabam etiam Antecessorem meum v. cl. dm. M. Jacobem s[ua] M[ajestatis] dica heredes ad comitia citasse.

Responsum est: sibi satis constare de hoc negotio; sed interim mirari se dicebat, quod homines, etiam post fata, velint hæredibus suis imperare, eisque necessitatem imponere. Breviter, ejusmodi donationes nullas esse, et si aliquid velint in usum scholæ et pauperum conferre, id facerent in vivis adhuc existentes.

Respondebam: quid itaque cum literis? R[espondit]: Serva illas bene. q[uod] d[ictas] literas habetis, pecuniam nunquam. Hæc subridens dicebat et hortabatur, ne aliquid tentarem propterea in re nullius momenti.

Simile ferme responsum repetebam paulo ante discessum meum a p[re]side nostro Reg. dm. Mandrupio Parsberg. Et dum urgerem, ex literis penes p[re]sidem esse rem curare: respondit ejusmodi imperandi modum sibi necessitatem non imponere, nec posse eam Regali. Præsidi imperare.

Hæc ideo hic obiter annotabam, ut intelligat Posteritas me etiam aliquod in hac re tentasse.

Slægten s, Ret var noget helligt, nok give med varm Haand, men ikke med kold Haand, Livsgave, ikke Døds gave! Og overfor dem Biskoppen, der ligesom sin Forgænger og Mester Povel uforfærdet taler de fattiges Sag; thi: »de fattiges Sag er Guds Sag«.

7.

Mester Christen slutter sin Beretning med: Dette har jeg opnoteret her, for at kommende Slægter kan se, at jeg ogsaa har gjort et Forsøg i denne Sag.

Nu var det fastslaaet: det vilde være helt omsonst at føre Sagen frem til Dom.

Saaledes blev Fru Ingeborgs Penge aldrig uddelt mellem Peblingerne i Aalborg latinske Skole og de fattige i Købstæderne.

Men dette Kirkens og Skolens Nederlag nagede ikke blot Christen Hansen, men ogsaa hans Efterfølgere. En af dem, Matthias Foss (1672—83), har taget et Stykke Papir og slaaet det om Akterne, og derpaa har han skrevet:

Sl. Ingeborg Skeels gode Tanke, med 2000 Sl.dr legato til Aalborg Skole og Byernes fattige udi Windelboe Stift, forandrede og annullerede af hendes Arvinger.

Derpaa staar der — med Henvisning til Apostlenes Gerninger 5. Kap., hvor der fortælles om, at Ananias og Safira solgte en Ejendom og stak en Del af Købesummen tilside for Apostlene:

Non mentiti estis hominibus sed Deo,¹⁾ og nederst fastslaaes det triste Faktum: Disse Brever er ikke vider af nogen valeur.

¹⁾ Ikke for Menneskene, men for Gud har I løjet.

Men Mester Jacob og Mester Christen skulde ogsaa træffe nordjyske Adelsfolk af en anden Støbning end Ingeborg Skeels Arvinger.

Her maa i første Række Anne Maltedatter (1554—1621) nævnes.

»Og efterdi en god og gudfrygtig Optugtelse i Ungdommen er en Begyndelse til alt godt og Menneskenes timelige og evige Velfærd, da haver hendes salige Forældre opfødt hende hjemme hos dem selv udi Tugt og Formaning til Herren og holdt hende til Gudfrygtighed, Høviskhed og andre christelige Dyder, som en fin og høvisk Jomfru og ret Adels Person bedst pryder og vel anstaar, derhos ogsaa til Hus Raadighed«; dette fortæller Christen Hansen om hende i sin Lig-tale.

Af sin Fader, Malte Jensen (Sehested) til Holmgaard har hun ogsaa kunnet lære Gavmildhed mod Skolerne og de fattige: 1588 skænkede han 200 gode gamle fuldgørendes Daler til arme Skolepersoner i Viborg, hvad der er saa meget mere bemærkelsesværdigt, som adelige Donationer til Skolerne før 1600 var yderst sjældne (ved de 4 Katedralskoler i Nørrejylland var der, foruden hans, kun een, i Aarhus).

17 Aar gammel blev hun gift med O v e L u n g e til Odden, der i 13 Aar (1584—97) var Lensmand paa Aalborghus.

Det er fristende at give en Skildring af hendes Datter, den unge Fru S i d s e l L u n g e s Død d. 14. August 1614 paa Eskær (ved Sindal), hvor hun paa Moderens Bøn var rejst op, da hun skulde føde sit Barn og følte sig svag. Som den fremtræder i Christen Hansens Ligprædiken, er den noget af det smukkeste og mest rørende i Samtidens Litteratur, om ikke det

smukkeste. Men det faar være nok at sige, at man derudfra faar et stærkt Indtryk af Familien Lunges indbyrdes Sammenhold, Kærlighed og Opofrelse, et Præg og Egenskaber, som naturligtvis for en stor Del stammer fra Moderen.

Hun havde 9 Børn, hvoraf flere naaede høje Stillingen, men hun maatte se de 8 dø. Men hendes Liv var saa gennemsyret af Fromhed, at hun altid følte sig i Guds Haand, og tænkende paa hende kunde Christen Hansen sige: »Ligesom en kan tage en dyrebar Clenodie og Liggenfæ udi sin Haand og den nedlægge og vel bevare: saa er og Gud den, der tager de retfærdiges, det er troende Guds Børns Sjæle udi sin guddommelige Haand og Gemme.«

Og sin Tro viste hun i sine Gerninger:

Thi ligesom hun haver elsket Gud og hans salige Ord, saa haver hun og haft en synderlig Lyst til Kirker, Skoler og Skolebørn og andre fattige vedtørvende Guds Lemmer at forfremme... saa hun denne Kirke¹⁾, saa vel som andre Kirker, hun haver holdet Hus hos og besøgt, haver sired og beprydet . . . Haver i lige Maade altid været meget velvillige til at give fattige Folk, som synderlig paakende udi den dyre Tid for nogen Aar siden, at der almindelig blev spiset for hendes Port hver Dag 300 eller 400 Mennesker foruden 12 smaa faderløse og moderløse Børn, som hun holdt paa hendes Gaard og lod opføde, saa længe den dyre Tid varede . . . Ogsaa i hendes langvarende Svaghed haver den S. Frue sendt baade her til Byen og i andre Sogner Korn og Penge at udskifte til de fattige.

Men størst Interesse for os har naturligtvis hendes Stilling til Skolen:

Haver den Salige Frue og betænkt fattige Skolens

¹⁾ Vor Frue i Aalborg.

Personer at forfremmes og hvert Aar, medens hindes S. Husband havde Aalborg Slot i Forlening, foræret de fattige her i Skolen hver Jule Aften med Penning og anden Nødtørftighed. Disligeste Nykøbing Skole udi Mors, og andre Steder, som her vilde blive for langt at opregne. Men udi Synderlighed haver den Salige Frue for nogen Aar siden givet til Skolen her udi Byen 500 Daler in specie¹⁾ og 500 Slette Daler²⁾.

Og hendes kraftige Vilje, at disse Gavebreve skulde respekteres, viser følgende Bestemmelse i Fundatsen: Dersom mine Arvinger ikke udlægger fornævnte Summa Penge (∴ Renterne) . . . da bepligter jeg mig, for mig og mine Arvinger, een for alle og alle for een, hvilken af os af fornævnte Mag. Christen Hansen eller efterkommende Superintendenten udi Windelbo Stift æsket og manet bliver, at inddrage i et ærligt Herberg i Aalborg, og der at holde et ærligt og adelig Indlegere, og ikke ved nogen Undskyldning der ud igen at drage ved Nat eller Dag, førend fornævnte Mag. Christen Hansen eller efterkommende Superintendenten med Skolens Forstandere . . . fornævnte 2de Summa Penge med deres efterstaaende Renter til fuld Nøje i alle Maader vorder erlagt og betalt, den sidste Daler med den første og den første med den sidste, udi en samlet Summa, intet med alle undtagen i nogen Maader.

Det er da at »kommandere med Arvingerne«. Det skulde ikke gaa som med salig Fru Ingeborgs Testamente.

¹⁾ 15/12 1615.

²⁾ 24/12 1617.

9.

Den samme Interesse genfindes hos hendes Søn Rigsraad og Rigsmarsk Jørgen Lunge til Odden (1577—1619).

Ved hans Grav udtalte Christen Hansen: Den sal: Herre haver haft en besynderlig Omhyggelighed, Lyst og Vilje til, at Ungdommen og fattige Skolebørn kunde forfremmes udi sand Guds frygt og boglige Kunster, saa han derfor af en mild og god Hjertelag haver skænket og givet til denne vores Skole her i Aalborg en meget rund Almisse.

Om denne faar vi nærmere Besked i »Sjælegift«:

Anno 1606 den 10. Julii haver ærlig og velbiurdig Mand Jørgen Lunge til Odden given og funderet til fattige Skolepersoner Renten af III C Daler, som er XVIII Daler, som hans kære Moder, ærlig og velbiurdig Frue Anne, salig Ove Lunges, aarligen udgiver og haver Hovedsummen paa Rente, efter hendes udgivne og underskrevne Brevs Lydelse, under for^{ne} Dato, som findes her paa Raadstuen i Brevskabet, indlagt udi en Skuffe med B paa.

Denne adelige Donation til Aalborg latinske Skole, der saa tydeligt er fremgaaet ved Samraad af Moder og Søn, var den første effektive. Mester Jacob fik paa sine gamle Dage to Aar den Glæde at uddele Renterne, paa samme Tid som han havde Skuffelse med Fru Ingeborgs Arvinger.

Lige efter at Moderen havde forhøjet sin Gave fra 500 til 1000 Daler (24. Dec. 1617), forhøjede Sønnen sin fra 300 til andre 1000 (27. Marts 1618), netop den Sum Fru Ingeborgs Arvinger havde forholdt Skolen¹⁾.

¹⁾ I „Sjæleavgift“ er Meddelelsen om Gaven paa de 300 Rd. (1606) slettet ud, og den nye Gave fremtræder saa med 1000 Rd.

10.

Naar Anne Maltesdatter saaledes 13 Aar igennem gjorde godt mod de fattige Peblinge og Degne i Aalborg, kan man sige, at der sikkert har været Forbindelse mellem hende og Bispen, ligesom der var mellem samme Mester Jacob og Fru Ingeborg.

27. Juni 1597 indskreves ved Universitetet i Padua sammen med Jørgen Lunge, hans Broder og Hovmester ogsaa »Christian Hanssen, Denmarker«, saa det er sandsynligt, at de en Tid har rejst sammen og studeret sammen i Padua¹⁾. Efter at han er blevet Biskop, er Bekendtskabet utvivlsomt blevet fornyet, og ogsaa med Anne Maltesdatter, den altid gavmilde, er han kommet i Forbindelse.

At Biskopperne har søgt at paavirke de rige og fromme Adelsfolk, har al Sandsynlighed for sig. Sikkert er følgende:

Ved Anne Maltesdatters Begravelse (28. Marts 1621) sluttede Christen Hansen sin Tale ved ud over den store adelige Forsamling i Frue Kirke at sige:

Med Gerninger i sig selv kunne vi bevise Troen at være levende udi os, hvilken ellers, siger S. Jacob, er død.²⁾ Saa det bør os ikke at være forsømmelige i det Gode at bevise vor fattige Næste og Jævn Christen, at Troen maa ske ikke skulde blive kold og forsvindes, men at vi kunde findes og kendes for de rette gode Christne, hvilke gerne bevise Barmhertigheds Gerninger imod deres egen og Christi Lemmer her i Verden: Paa det vi kunne bruge GVDS velsignede gode Gaver, som han os med forlent haver, GVD til Ære, vores Næste til Gode og os til Salighed, som denne S. Frue haver bevist sin Tro til Guds Ord og det hellige

¹⁾ Rørdam: Kbh. Universitets Hist. III, 603. Suhms Saml. II, 3, 13.

²⁾ Jak. 2,17.2,20.

Prædike Embede og i Elskelighed imod fattige og vidtørftige Christi Lemmer. Saa er vor Tro GVD kær og angenem, naar den saa zires og prydes med allehaande christelige gode Gerninger, Troens Frugter.

Endnu tydeligere sagde Biskoppen det til den store Forsamling af Adelsfolk ved Jørgen Lunges Begravelse (3. Sept. 1619). Efter at have nævnt den salig Herres Gavmildhed mod Skolen fortsætter han:

Derfore siges dette nu her, at vise den salige Herres gode Villie og Genegenhed til at handhæve og fremme det, GVD kunde æres af, Kirker og Skoler opbygges og forbedres, andre gudfrygtige Adelspersoner til god Exempel at efterfølge, hvilke GVD rigeligen haver velsignet med timelige Gods og Penning, at de ville lade deres Kilder og Vandbække udflyde paa Garderne, at de kunne være velsignede, som Salomon, den vise Konge, taler¹⁾, og meddele til de vidtørvende fattige Christi Lemmer, Husarme og Skolebørn, som raabe for Dørene: *P a n e m p r o p t e r D E U M*, det de kunde forhjælpes og fordres med, til deres fattige, nødtørftige Føde og Underhold.

11.

At dette skulde have været de eneste Gange, Christen Hansen har søgt at indvirke paa Adelen, er ganske usandsynligt, han har vel tit — baade under 4 Øjne og fra Prædikestolen — rettet en Appel til dem om at betænke Guds fattige Lemmer.

I hvert Fald blev hans Bispetid en Tid saare rig paa adelige Gaver til Aalborg Skole:

¹⁾ Ords. 5,16—18.

1. Jørgen Lunge. 10. Juli 1606. 300 Daler.
2. Christence¹⁾ og Anne Kruchou. 24. Jan. 1615. 200 Daler.
3. Anne Maltesdatter. 15. Dec. 1615. 500 Daler.
4. Christoffer Friis. 25. Jan. 1616. 500 Daler.
5. Margrete Rosenkranz til Hundslund²⁾. 29. Nov. 1617. 500 Daler.
6. Anne Maltesdatter. 24. Dec. 1617. 500 Daler.
7. Jørgen Lunge. 27. Marts 1618. 700 Daler (extra).
8. Palle Rodsten til Hørbylund. 21. Okt. 1618³⁾. 500 Daler.
9. Thala Rosenkranz. 24. Maj 1624. 50 Daler.
- (10. Peder Kjærulf, Præst i Sæby paa Sjælland. 10. Nov. 1632. 200 Daler.)
11. Otto Skeel til Hammelse og Birgitte Lindenov⁴⁾. 30. Dec. 1635. 300 Daler.

I Brevet til Fru Ingeborgs Arvinger havde Mester Jacob jo med fuld Føje skrevet: »Vor fattige Skole er saa meget armelig forset, som ingen anden stor Skole i Dannemark«. Da Christen Hansen havde været Biskop i faa Aar, var Forholdet et ganske andet, og dette er de to Biskoppers Fortjeneste.

12.

I Begyndelsen af sit Episkopat, da Christen Hansen led sit store Nederlag overfor Fru Ingeborgs Arvinger, havde han tavs maattet bøje sig for Christian

¹⁾ Henrettet for Trolddom 1621.

²⁾ Hendes Søn Laurits Lindenov havde været gift med Sidsel Lunge.

³⁾ Fremgaar af Sjelegift; Hofmans Fundatsen IV har fejlagtig 1616.

⁴⁾ Datter af Margrete Rosenkranz.

Friis' Diktat: »Hvis nogen vil bidrage til Skolens og de fattiges Gavn, skal de gøre det mod de levende, medens de selv er i deres fulde Kraft«.

L i v s g a v e, i k k e D ø d s g a v e.

Dette Princip var paa den Tid dominerende mellem den danske Adel, men ikke eneherkende. Derover for stod H e r l u f T r o l l e s i hans Fundats 23. Maj 1565:

Efterdi at alle Menneske ere skabte til Guds Ære, og skyldige den at forøge og formere: saa ere de og pligtige at lade deres Efterkommere den rette Guds Dyrkelse i Sandhed og Gudsfrygt, Gud til Lov og Ære, Land og Rige til Forbedring, at alle, som i Lande bor, maa vide at ære Gud af Hu og Hjerte i alle deres Væsen og Gerninger. Derfor haver jeg Herluf Trolle . . . og jeg Birgitte Gøie . . . oprettet en Skole.

D ø d s g a v e (og L i v s g a v e).

I de første Aartier af det 17. Aarhundrede bliver Herluf Trolles Princip almindeligere, der er Landet over ikke faa — ganske vist ret smaa, ikke over 1000 Rd. — testamentariske Gaver fra Adelen til de latinske Skoler. Men intetsteds, saa vidt man kan se, talrigere og betydeligere end i Nordjylland til Aalborg latinske Skole. Og for dette har utvivlsomt Christen Hansen en stor Del af Æren.

M o t i v e r n e har vel undertiden været personlig Forfængelighed, undertiden ogsaa ren Medlidenhed med Børnene, der led Nød. Anne Maltedatter var ikke den eneste, der havde sendt Børnene Gaver; 1631—34 sad paa Aalborghus ovennævnte Otto Skeel, og han og hans Hustru Birgitte Lindenov bestemte (20. April 1632) bl. a.: Jeg lover, saa længe jeg lever, heller min Hustru og Arvinger, naar jeg ved Døden afgaar, at klæde aarligen sex fattige Skoles-Personer udi A a l b o r g Skole . . . og det imod Jule-Højtid udi L y b s-

g r a a, med Skjorter, Sko og Strømper, og enhver af dennem gives en Rigsmark.

Men det stærkeste Motiv har været det fromme Sinds Trang til at virke for Guds Riges Fremgang i Kampen mod Satan her paa Jorden. Pengene gives »af et christeligt Forsæt og godt Betænkende til Guds Æres Forfremmelse«, og Renterne ønskes givet til »fattige Skoles Personer, om hvilke der er god Forhaabning, at de udi Fremtiden kunde komme Guds Kirke til Opbyggelse«.

Det er — svagere sagt — den samme Aand og Hensigt, som taler ud af de adelige Donationer til Aalborg Skole som ud af Herluf Trolles Fundats.

Som sagt, Tendensen mod testamentariske Gaver fra Adelen til Skolerne mærkedes allerede i Aarhundredets Begyndelse. Har det mon været medvirkende Aarsag til, at de to fromme og kloge Kirkens (og Skolens) Hyrder ikke har villet tage Processen for Kongens Retterting om Fru Ingeborgs Gave?
